

Mchango wa Ishara za Mwili kwenye Maana katika Lugha ya Kiswahili: Mifano kutoka katika Vialami Pragmatiki *eh, sawa, mh na ah*

Magreth J. Kibiki¹

Chuo Kikuu Kishiriki cha Elimu cha Dar es Salaam (DUCE)

Abstract

The contribution of gestures on meaning has attracted attention of many scholars (c.f Goodwin, 1986; Mc Neill, 1992; Kendon, 2004; Kidwell, 2013; Müller, 2013; Zhi-pheng 2014). Many researches dealt on its contributions in English language. However, its contributions specifically on Swahili has been given less or no attention. As noted by Kendon (2004) and Zhi-pheng (2014) that the interpretation of gestures can yield different interpretations from one culture to another. The current article investigates the contributions of gestures on meaning in Swahili. Pragmatic markers (henceforth PMs) *eh, sawa, mh, and ah* have been used as case study. Data was obtained from 'vijiwe vya kahawa' (setting of informal conversations created around people drinking coffee) and 'vijiwe vya mamantilie' (setting of informal conversations created around women preparing and selling food on the streets). The analysis was done using Social Semiotic Approach under Multimodality Theory by Kress (2010). The results indicate that gestures contribute to the meaning-making. It was observed that various gestures (such as facial expressions, eye gaze, mouth, head and hand movements) were used in conjunctions with uttering the PMs hence helped to convey their meanings. Generally, the article concludes that spoken Swahili is rich in meanings complemented by the contributions of gestures. Thus, the current study calls for more researches on gestures in Kiswahili since they play a big role in the sense-making process.

Ikisiri

Mchango wa ishara za mwili kwenye maana ni suala ambalo limewashughulisha wataalamu wengi (taz. kwa mfano Goodwin, 1986; Mc Neill, 1992; Kendon, 2004; Kidwell, 2013; Müller, 2013; Zhi-pheng 2014). Hata hivyo, tafiti nyingi zilizofanywa zinahusu mchango wa ishara za mwili kwenye maana katika lugha ya Kiingereza na si Kiswahili. Kufuatia tahadhari wanayoitoa Kendon (2004) na Zhi-pheng (2014) kwamba matumizi ya ishara za mwili yanaweza kutofautiana baina ya lugha moja na nyingine, makala hii inachunguza mchango wa ishara za mwili kwenye maana katika lugha ya Kiswahili. Vialami Pragmatiki (kuanzia sasa VIPRA) *eh, sawa, mh na ah* vimetumika kama uchunguzi kifani. Data zimekusanywa kutoka katika mazungumzo yasiyo rasmi yanayofanywa na wazungumzaji wa Kiswahili katika vijiwe vya kahawa na vya mamantilie. Uchambuzi wa data umeongozwa na Nadharia ya Njanyingi za Mawasiliano kwa kutumia mkabala wa Semiotiki Jamii wa Kress (2010). Matokeo ya uchunguzi huu yanaonesha kwamba ishara za mwili zina mchango kwenye maana za *eh, sawa, mh na ah*. Ishara tofautitofauti za (kama vile mwonekano wa sura na macho, kichwa, mikono, macho na mdomo) zilionekana

¹ **Magreth J. Kibiki** is an assistant lecturer at Dar es Salaam University College of Education, a Constituent College of the University of Dar es Salaam. She holds an MA and is currently a PhD student at University of Dar Es Salaam. She has specialized in Linguistics, and she has authored several articles in semantics and Pragmatics. Her research Interests includes Semantics, Pragmatics and Conversation Analysis. Email: Kibiki65@gmail.com

kutumika pamoja na *eh*, *sawa*, *mh* na *ah* na; hivyo, zilisaidia kuchanua maana za VIPRA hivyo. Kwa ujumla, makala hii inadokeza kwamba lugha ya Kiswahili (hususani Kiswahili cha mazungumzo) ina hazina kubwa ya maana inayotokana na mchango wa ishara za mwili. Hivyo, ipo haja ya kufanya uchunguzi zaidi ili kubaini ishara mbalimbali za mwili na namna zinavyotoa mchango kwenye maana.

Utangulizi

Mazungumzo ya ana kwa ana yanapofanyika, wazungumzaji hutumia njia mbalimbali kuwasiliana. Licha ya kutumia usemi, wazungumzaji huweza kutumia ishara mbalimbali za mwili (Gullberg na Bot, 2010). Ishara za mwili ni matendo au mijongeo ya mwili inayotumiwa wakati wa kuzungumza ili kutimiza lengo fulani. Fasili hii ina maana kwamba mazungumzo huambatana na ishara mbalimbali za mwili ili kuwasilisha maana iliyokusudiwa. Suala la mchango wa ishara za mwili kwenye maana limewavutia watafiti wengi, na hivyo, kuchunguzwa kwa kuhusisha taaluma tofautitofauti kama vile Isimu (Goodwin, 1980, 1986; Mc Neill, 1992, 2005; Kendon, 1994, 1996, 2013; Müller, 2013), Uchanganuzi mazungumzo (Goodwin, 2000; Streeck, 2009; Mondada, 2013); Ethnografia (Kendon, 2004); Fasihi (Poyatos, 2013), Semiotiki (Enfield, 2013; Zhi-pheng, 2014) na Ufundishaji wa Lugha ya Pili (Khanukaeva, 2014). Licha ya tofauti katika taaluma zilizohusishwa, tafiti zote zinaweka bayana kwamba ishara za mwili zina mchango katika kuchanua maana katika lugha ya mazungumzo. Müller (2013), kwa mfano, anaeleza kwamba tunapozungumza, hatutumii maneno tu bali pia tunahusisha ishara mbalimbali za mwili. Anaendelea kufafanua kwamba binadamu hutumia viungo mbalimbali vya mwili wake kama vile mikono, uso, kichwa, macho, miguu na pingiti ili kufanikisha mawasiliano. Wazungumzaji hutumia ishara hizo za mwili ili kuifanya maana ya tamko ikamilike au ieleweke vizuri zaidi. Ishara hizo za mwili huwasaidia pia wazungumzaji kuwasilisha taarifa mbalimbali kuhusu dhamira, matamano, hisia na mawazo yao ama kwa kukusudia au kwa kutokukusudia (Kendon, 2013).

Hata hivyo, tafiti nyingi zilizofanywa zinahusu hasa mchango wa ishara za mwili kwenye maana katika lugha ya Kiingereza na si Kiswahili. Kufuatia tahadhari wanayoitoa Kendon (2004) na Zhi-pheng (2014) kwamba matumizi ya ishara za mwili yanaweza kutofautiana baina lugha moja na nyingine, ni wazi kwamba utafiti zaidi katika muktadha wa lugha ya Kiswahili ulihitajika na ndilo lengo la makala hii. Hata hivyo, haikuwa rahisi kwa mtafiti kueleza kuhusu mchango wa ishara za mwili kwenye maana katika lugha ya Kiswahili bila kujikita katika vipashio fulani mahususi vya lugha. Kwa hiyo, VIPRA viliteuliwa. VIPRA ni maneno au virai kutoka katika kategoria mbalimbali za kisintaksia; kama vile: vielezi, viunganishi, vitenzi, vihisishi na vihusishi. Maana ya maneno au virai hivyo ni kusaidia kumwelevesha mshiriki wa mazungumzo kufasili uhusiano baina ya tamko linalosemwa sasa na lililosemwa kabla au litakalosemwa baadaye katika kilongo cha mazungumzo. VIPRA huwa na maana zake za msingi ambazo ni za kimchakato¹. Maana hizo hutajirishwa na muktadha vinamotumika na hivyo kuchanua maana tofautitofauti za ziada kulingana na muktadha wa matumizi (Fraser, 1999; Nasir, 2017). VIPRA viliteuliwa kwa sababu miongoni mwa vipengele vya kimuktadha vinavyotoa mchango katika kuchanua maana zake ni ishara za mwili. Vilevile, viliteuliwa kwa sababu, kwa mujibu wa Barske (2009), tafiti nyingi kuhusu maana za VIPRA zimekuwa hazithamini na hazitilii mkazo suala la mchango wa ishara za mwili kwenye maana zake. Hivyo, anasisitiza juu ya umuhimu wa kuzingatia vipengele hivyo katika kubaini maana zake. Kwa hiyo, kutokana na changamoto hizo na kufuatia wito anaoutoa Barske (2009), utafiti huu umefafanua mchango wa ishara za mwili kwenye maana za VIPRA vya Kiswahili na umetumia *eh*, *sawa*, *mh* na *ah* kama uchunguzi kifani. VIPRA hivyo viliteuliwa kwa sababu ndivyo vilivyoonekana kutumiwa mara kwa mara na wazungumzaji wa lugha ya Kiswahili katika vijiji vya kahawa na vya mamantilie huku vikiambatana na ishara mbalimbali za mwili ili kuchanua maana zilizokusudiwa na wazungumzaji.

Nadharia

Uchambuzi wa data za makala hii uliongozwa na Nadharia ya Njianiyingi za Mawasiliano kwa kutumia mkabala wa Semiotiki Jamii wa Kress (2010). Kwa mujibu wa Kress (2010), mawasiliano ya mwanadamu yamejaa utajiri wa namna au njia mbalimbali za kuwasilisha maana. Hivyo basi, maana inaweza kuwasilishwa kwa kutumia njia tofautitofauti zinazogusa milango tofauti ya fahamu (macho, masikio, pua, mdomo na ngozi) kama vile kuzungumza (usemi), kuandika (maandishi), kusikia (sauti), kunusa, kugusa, kutumia vielelezo vya picha na michoro, kufanya matendo dhahiri na kutumia ishara za mwili. Njia hizo huratibiwa na kurekebishwa na jamii na ni sehemu ya utamaduni wa jamii husika. Kress (2010) anasisitiza kwamba njia hizo za mawasiliano huwa na mchango sawa katika kuwasilisha maana. Hata hivyo, anatahadharisha kwamba, japokuwa njia hizo zina mchango sawa katika kuwasilisha maana, kila njia ina upekee wake katika namna inavyotoa mchango huo. Hii ni kwa sababu njia fulani hutumia malighafi za kisemiotiki ambazo haziwezi kupatikana kwenye njia nyingine. Kress (2010) anatoa mfano kwamba njia ya maandishi hutumia malighafi za kisemiotiki kama vile maneno, vishazi, sentensi, ukubwa au udogo wa maandishi, nafasi baina ya neno na neno, baina ya sentensi na sentensi au aya na aya wakati njia ya mazungumzo inatumia malighafi za kisemiotiki kama vile unguvunguvu, mkazo, kiimbo, kidatu na ridhimu. Halikadhalika, njia ya ishara za mwili huhitajia malighafi za kisemiotiki kama vile michoro, picha, muda (ishara imechukua muda gani kufanyika) na nafasi (tofauti za nafasi baina ya viungo mbalimbali vya mwili). Kwa hiyo, matumizi ya malighafi tofauti za kisemiotiki zinazifanya njia hizo kuwa na nguvu tofauti za uelezeaji. Kress anasisitiza zaidi kwamba njia fulani inaweza kufaa kuwasilisha taarifa fulani zinazohusu maana, lakini inaweza isifae katika kuwasilisha taarifa nyingine. Hivyo basi, kwa kuwa njia hizo za mawasiliano zinatofautiana kuelezeaji, nadharia hii inasisitiza juu ya umuhimu wa kutumia njia tofautitofauti kadiri inavyoweze kama kuwasilisha taarifa au maana. Kress (2010) anafafanua kwamba, tunapotumia njia zaidi ya moja kuwasilisha kile tulichokikusudia, tunaongeza nguvu ya uelezeaji, na, hivyo, kufidia changamoto za uelezeaji zinazojitokeza kwenye njia nyingine za mawasiliano. Nadharia hii pia inasisitiza juu ya mchango wa njia ya ishara za mwili katika kuchanua maana. Kress (2010) anafafanua kwamba ishara za mwili ni njia mojawapo ambayo wazungumzaji huitumia kuwasiliana. Ishara hizo za mwili huratibiwa na tamaduni za jamii husika. Hivyo, huweza kutofautiana baina ya jamii moja na nyingine. Aidha, huweza kutofautiana baina ya kundi moja la jamii na kundi jingine. Anafafanua zaidi kwamba ishara mbalimbali za mwili kama vile mwonekano wa macho (kukazia macho) na kutikisa kichwa huchangia katika kuchanua maana kwenye lugha ya mazungumzo. Aidha, anadokeza kwamba ishara hizo zinaweza kutoa ujumbe fulani ambao ungeweza kutolewa kwa njia ya kusema. Kwa hiyo, tunapoziona ishara hizo za mwili, tunapata maana iliyokusudiwa na mzungumzaji.

Kwa ujumla, nadharia hii Nadharia ya Njianiyingi za Mawasiliano - mkabala wa Semiotiki Jamii wa Kress (2010) iliteuliwa kwa sababu inasisitiza juu ya mchango wa ishara mbalimbali za mwili (kama aina mojawapo ya njia za mawasiliano) katika kuchanua maana na hilo ndilo lengo la uchunguzi huu. Aidha, nadharia hii iliteuliwa kwa sababu inatoa fursa kwa mtafiti kutoa ufafanuzi wa data zinazohusu ishara za mwili kwa kutumia njia tofautitofauti za mawasiliano. Hivyo basi, data za utafiti huu zilichambuliwa kwa kubainisha aina za ishara za mwili zilizotumiwa pamoja na VIPRA *eh*, *sawa*, *mh* na *ah* na kutoa ufafanuzi wa namna ishara hizo zilivyochangia maana za VIPRA hivyo. Aidha, ufafanuzi huo wa data umehusisha njia mbili tofauti za mawasiliano. Licha ya kufafanua mchango wa ishara za mwili kwenye maana za VIPRA *eh*, *sawa*, *mh* na *ah* kwa kutumia njia ya maandishi, mtafiti alitumia pia njia ya vielelezo vya michoro mbalimbali ya ishara za mwili alizozishuhudia katika vijawe vya kahawa na vya mamantilie. Matumizi ya vielelezo vya michoro ya ishara za mwili yamekusudiwa kumsaidia msomaji kuelewa kwa urahisi kuhusu ishara hizo.

Mbinu

Utafiti huu ni wa uwandani. Ulifanyika kuanzia mwezi Agosti mpaka Septemba, 2018. Utafiti ulifanyika katika mikoa miwili tofauti ambayo ni Mkoa wa Dar es Salaam, Wilaya ya Ubungo, Kata ya Manzese na Mkoa wa Tanga, Wilaya ya Tanga-Mjini, Kata ya Ngamiani-Kati. Data zilikusanywa kutoka katika mazungumzo yasiyo rasmi yanayofanyika katika vijawe vya kahawa na vya mamantilie. Utafiti ulitumia jumla ya vijawe vya mazungumzo 20 kupata data. Vijawe 10 kutoka katika Kata ya Ngamiani-Kati na vijawe 10 katika Kata ya Manzese vilitumika kupata data. Kwa kila kata, vijawe vitano vilikuwa vya kahawa na vijawe vitano vya mamantilie. Kwa ujumla, vijawe vya kahawa na vya mamantilie viliteuliwa kwa sababu shughuli ya kunywa kahawa na kuandaa chakula huambatana na mazungumzo yanayohusisha matumizi ya ishara za mwili. Kwa hiyo, ni rahisi kupata data kuhusu mchango wa ishara za mwili kwenye maana za VIPRA.

Data zilikusanywa kwa kutumia mbinu ya Ushuhudiaji-shiriki. Kwa kutumia mbinu ya ushuhudiaji-shiriki, mtafiti alishuhudia moja kwa moja mazungumzo yaliyofanyika katika vijawe hivyo huku akishiriki katika mazungumzo hayo. Mazungumzo kutoka katika vijawe hivyo yalirekodiwa katika kinasa sauti. Vilevile, mtafiti alirekodi taarifa muhimu kuhusu ishara za mwili zilizotumiwa pamoja VIPRA katika shajara. Taarifa hizo zilirekodiwa kwa kuzingatia VIPRA husika na aina ya ishara iliyotumiwa pamoja na VIPRA hivyo. Aidha, mtafiti alirekodi taarifa kuhusu mijongeo na mwelekeo wa ishara zilizotumiwa pamoja na VIPRA. Kwa ujumla, mbinu hii ya ushuhudiaji-shiriki imemsaidia mtafiti kutoa ufafanuzi kuhusu mchango wa ishara za mwili kwenye maana katika lugha ya Kiswahili.

Unukuzi wa Mazungumzo na Ishara za Mwili

Unukuzi ni mchakato wa kubadilisha data iliyo katika mazungumzo na kuiweka katika maandishi (Psathas na Anderson, 1990). Hata hivyo, Bressen (2013) anatoa tahadhari kwamba mchakato wa unukuzi hauishii katika kunukuu mazungumzo tu, bali pia ishara mbalimbali za mwili zilizotumiwa pamoja na mazungumzo hayo. Mfumo wa unukuzi wa mazungumzo kwa mujibu wa Psathas na Anderson (1990) ndiyo uliotumika kunukuu mazungumzo. Mfumo huu uliteuliwa kwa sababu ni mfumo unasisitiza kuzingatia kila kipengele katika mazungumzo ili kuleta athari sawa kwa msomaji. Hata hivyo, alama za unukuzi zinazopendekezwa na Psathas na Anderson (1990) hazikukidhi mahitaji yote ya kufafanua data za utafiti huu. Hivyo basi, mtafiti alibuni alama nyingine ambazo zilimsaidia kufafanua vipengele mbalimbali vya kimsikiko kama vilivyojitokeza kwenye mazungumzo yaliyofanyika katika vijawe vya kahawa na vijawe vya mamantilie (Taz. Kiambatisho Uk. 24). Mazungumzo hayo yalikusudiwa kumsaidia msomaji kuelewa muktadha mzima wa matumizi ya ishara hizo za mwili.

Kwa upande mwingine, Mkabala wa Unukuzi wa Ishara za Mwili kwa mujibu wa Bezemer na Mavers (2011) ulitumiwa kunukuu ishara za mwili. Mkabala huu uliteuliwa kwa sababu unafafanua kwa kina namna mtafiti anavyoweza kunukuu ishara mbalimbali za mwili zilizoambatana na usemaji. Hatua mbalimbali za unukuzi wa ishara za mwili zilizopendekezwa na Bezemer na Mavers (2011) zilizingatiwa na mtafiti. Kwanza kabisa, mtafiti alirejelea taarifa mbalimbali kuhusu ishara za mwili zilizohifadhiwa katika shajara na aliteua ishara za mwili ambazo zilionekana kutumiwa mara kwa mara na wazungumzaji katika vijawe vya kahawa na vya mamantilie na kuacha zile ambazo hazikuonekana kutumiwa mara kwa mara. Aidha, ili kufanikisha mchakato wa uchoraji wa ishara hizo za mwili zilizoteuliwa, mtafiti alishirikiana na mtaalamu² wa kuchora michoro kwa kutumia kompyuta. Uchoraji wa ishara hizo ulipitia mchakato wa urekebishaji ili ziweze kuakisi hali halisi kama ilivyoshuhudiwa katika vijawe vya kahawa na vya mamantilie.

² Kinyanguli J. Tunzo ndiye aliyeshirikiana na mtafiti kuchora michoro mbalimbali ihusuyo ishara za mwili. Mtaalamu huyo anafanya kazi ya kuchora katuni katika gazeti la MWANANCHI.

Katika mchakato huo wa kunukuu ishara za mwili, vipengele mbalimbali vilipewa umuhimu kama vile aina ya ishara iliyotumika na mijongeo au uelekeo wa ishara husika. Kwa ujumla, mwongozo wa namna ya kunukuu ishara za mwili unaotolewa na Bezemer na Mavers (2011), umemsaidia mtafiti kutoa maelezo ya kina kuhusu mchango wa ishara za mwili kwenye maana za VIPRA *eh, sawa, mh, na ah*.

Mchango wa Ishara za Mwili kwenye Maana za VIPRA *eh, sawa, mh na ah*

Data zilizopatikana katika vijiji vya kahawa na vya mamantilie zinaonesha kwamba ishara za mwili zina mchango kwenye maana zinazochanuzwa na VIPRA *eh, sawa, mh na ah*. Uchunguzi wa data hizi unaonesha kwamba wazungumzaji walivisema VIPRA hivyo huku wakitumia ishara tofautitofauti za mwili na hivyo kusaidia kuchanua maana iliyokusudiwa. Kwa mfano, ishara za mwili za mikono na mwonekano wa sura yenye mchanganyiko wa kushangaa na kuhamaki vilipotumika pamoja na KIPRA *eh*, zilisaidia *kuashiria kwamba mzungumzaji anashangaa na kuhamaki kwa nini mhusika hakufanya jambo hilo wakati lilikuwa rahisi kabisa au kwa nini hajui wakati jambo hilo linajulikana au lipo wazi kabisa*. Mazungumzo katika Data Na.1 na mchoro katika Kielelezo Na.1 vinathibitisha mchango wa ishara hizo:

Data Na. 1	Kielelezo Na.1:Ishara za Mwili Zinazohusu Mwonekano wa Sura na Mikono
<p>1. A. ...Yeye amepata ile nafasi badala aongeele Waislamu waliokuwa magerezani muda mrefu wale::, anaongelea habari ambazo hazina hata mpango bwana ((anasonya)). Ongelea Waislamu wale:: bwana:: tukuone wewe kweli wa maana.“Jamani! Vipi? Ndugu zetu Waislamu wenzetu wapo muda mrefu gerezani”, eh? “Matokeo yake hatuyaelewi kesi haiendi kwa wakati” eh?. Wanapata nafasi nzu::ri:: wanashindwa kuitumia.=</p> <p>2. → B =E:HIð? ((Huku akionesha sura ya kushangaa na kuhamaki na huku akitawanya mikono)) wanapata nafasi nzu::ri:: kabisa wanashindwa kuzitumia. Kwa sababu pale pana aibu ujue. Tofauti na ukimkuta peke yake anaweza akakujibu lolote lakini pale yuko na jumua ya watu ambao wanaheshima. Kuna mashehe na mapadri pale hawezi kujibu hovyohovyo. Unaona? Kwa hiyo, lazima angejibu kitu ambacho kiko sahihi kabisa. Anamwita tu <i>DPP</i> Mkurugenzi wa Mashitaka hawa watu kweli tupo nao muda mrefu kesi yao inaendaje? Si ndiyo?</p> <p>3. A. Eh, yule jamaa nani yule:: kaongea vitu vya kipumbavu kuhusu madini kapewa kazi. Ingekuwa Wakristo wangeongea lakini sio Waislamu, yaani kapata fursa kashindwa kuitumia...</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha kahawa, Dar es Salaam (2018).</p>	

Tukiichunguza data hii, tutabaini kwamba mzungumzaji B (Taz. mstari wa 2) anasema *eh* huku akionesha sura ya kushangaa na kuhamaki na huku akitawanya mikono (Taz. Pia mchoro katika kielelezo Na. 1). Ishara hizo zilipotumika kwa pamoja zilisaidia kuchanua maana ya *eh* ambayo

ni kuashiria kwamba mzungumzaji anashangaa na kuhamaki kwa nini mhusika hakufanya jambo hilo wakati lilikuwa rahisi kabisa au kwa nini hajui wakati jambo hilo linajulikana au lipo wazi kabisa. Hivyo, ufafanuzi unaotolewa na wataalamu kama vile Ekman (2003) na Kidwel (2013) kwamba ishara za mwili za mwonekano wa sura zina mchango katika kuchanua maana zinaonekana kuthibitika katika data hii. Pia, hoja za wanaisimu kama vile Mc Neill (1992), Kendon (1994, 2004), Williams (2013) na Müller (2013) kwamba ishara za mwili, hasa za mikono hutumika pamoja na usemi ili kuchanua maana iliyokusudiwa zimethibitika pia katika utafiti huu.

Kwa upande mwingine, ishara za mwili zinazohusu mwonekano wa sura ya kicheko zilipotumiwa pamoja na VIPRA, zilitoa mchango kwenye maana zake. Kwa mfano, ishara hizo zilipotumiwa pamoja na KIPRA ah, zilisaidia kuashiria utani. Tuchunguze pia Data Na. 2 na mchoro katika Kielelezo Na. 2:

Data Na. 2	Kielelezo Na. 2: Ishara za Mwili zihusuzo Mwonekano wa Sura ya kicheko
<p>4. A ... Mimi nasemea hivi:: yeye kwenda pale:: kwa sababu unapokwenda kwa mwenzio maana yake na wewe si una tabia ya kuita watu? Kwenye jambo lako lolote zuri na yeye si unamwita:?</p> <p>5. B. [[Na yeye akituma mwakilishi?]]</p> <p>6. C. [[Na yeye akituma mwakilishi?]]</p> <p>7. A. Anaona sawa (0.5), we umeona tangu ameingia madarakani yeye amemwita mtu? Unajua yule, yule kama walivyosema watu diplomasia yule ni 'zero:':.</p> <p>8. ((Wanacheka kwa pamoja))</p> <p>9. C. Shida nini hakuandaliwa au?= 10. A. =Hakuandaliwa ndiyo. 11. → C. ((Huku akionesha sura ya kucheka))A:::h Fred bwana: ha ha ha</p> <p>12. A. Haki ya Mungu tena. We ukiona kina ((anataja jina)) walikuwa wanapewa dakika kumi na tano umoja wa mataifa, yaani hata watu wakiongea vitu vinaingia akilini. Hupewi hivihivi. Mwingine alipewa dakika tano, sijui raisi wa ((anataja jina la nchi)) alishawahi kupewa dakika tatu akazira kuongea. Sasa ile muda anajishika koti sijui nini wakamwambia shuka.=</p> <p>13. = A, B, C ((wanacheka kwa muda)</p> <p>14. → B. ((Huku akionesha sura ya kucheka)) A:::h unanza kujipapasa? Koti hukuliweka vizuri toka ulikotoka? Ha ha ha</p> <p>15. C. Sisi hatujaja kukuangalia hapa.</p> <p>16. A. Tumekuja tusikilize maneno yako, una nini kipya? Unahitaji msaada gani?...</p>	

Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha kahawa, Dar es Salaam (2018).

Data Na. 2 ilipochunguzwa, ilibainika kwamba KIPRA *ah* kinasemwa na wazungumzaji (Taz. mstari wa 11 na wa 14) huku wakionesha sura ya kicheko (Taz. pia mchoro katika Kielelezo Na. 2). Ishara za mwili zinazohusu mwonekano wa sura ya kicheko zilizotumika pamoja na usemaji wa KIPRA hicho, zilisaidia *kuashiria utani*.

Mwonekano tofauti wa sura ulichangia katika kuchanua maana za VIPRA. Kwa mfano, KIPRA *eh* kiliposemwa ilhali mzungumzaji anaonesha sura ya tabasamu, ilisaidia kuashiria kwamba *mzungumzaji anakusudia kudumisha mahusiano baina yake na mshiriki mwingine wa mazungumzo*. Data Na. 3 na mchoro katika Kielelezo Na. 3 vinadhihirisha mchango huo:

Data Na. 4:

17. A. Naomba chenji.
18. B. Unanidai shi ngapi?
19. A. Alfu mbili tu.
20. B. ((Anatoa pesa na kumpa))
21. A. ((Anapokea))
22. → B. ((Huku akionesha sura ya tabasamu)) Asante e::h (°)? = karibu tena e::h (°)?
23. A. Haya, asante. ((Anaondoka)).

Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha mamantilie, Tanga (2018).

Kielelezo Na. 4: Ishara za Mwili zinazohusu Mwonekano wa Sura ya Tabasamu

Mazungumzo katika Data Na. 3 yanaonesha namna mzungumzaji B (Taz. mstari wa 22) anavyotumia KIPRA *eh* huku akionesha sura ya tabasamu (Taz. pia mchoro katika Kielelezo Na. 4). Ishara ya mwili inayohusu mwonekano wa sura ya tabasamu ilipotumiwa pamoja na KIPRA hicho ilisaidia kuashiria kwamba *mzungumzaji anakusudia kudumisha mahusiano baina yake na mshiriki mwingine wa mazungumzo*.

Kwa upande mwingine, zilishuhudiwa ishara nyingine zinazohusu mwonekano wa sura ya dharau ambazo pia zilichangia katika kuchanua maana za VIPRA. Kwa mfano, KIPRA *mh* kilipotumiwa huku mzungumzaji akionesha mwonekano wa sura ya dharau, ilisaidia kuchanua maana ambayo ni *kuashiria dharau au kupuuza jambo lililosemwa*. Data Na. 4 na mchoro katika Kielelezo Na 4 vinaonesha dhahiri kuhusu mchango wa ishara hizo za mwili:

Data Na. 4:	Kielelezo Na. 4: Ishara za Mwili Zinazohusu Mwonekano wa Sura ya Dharau
<p>24. A.(Anataja jina) ninunulie supu basi.</p> <p>25. B. (0.4) Sijatembea na hela hapa=</p> <p>26. A. =Si useme tu huna hela.</p> <p>27. B. Mimi nna hela chafu wewe. Sipendi tu kutembea na hela.</p> <p>28. A. Mh::ō huna lolote ((huku akionesha sura ya dharau)).</p> <p>29. B. Tunafanya maendeleo.</p> <p>30. A. Ha ha ha tusbiri tuone hayo maendeleo...</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha mamantilie, Tanga (2018).</p>	

Mazungumzo katika Data Na. 4 yalipochunguzwa, ilibainika kwamba mzungumzaji A (Taz. mstari wa 28) anakisema KIPRA *mh* huku akionesha mwonekano wa sura ya dharau (Taz. pia mchoro katika Kielelezo Na. 4). Ishara hiyo ilipotumiwa pamoja na KIPRA hicho, ilisaidia kuchanua maana ambayo ni *kuashiria dharau au kupuuza jambo linalosemwa*. Hivyo, hoja inayotolewa na Kidwel (2013) kwamba sura ni sehemu ya mwili ambayo huweza kujongea kwa haraka na kwamba wazungumzaji hupangilia sura zao kwa namna tofautitofauti ili kuashiria mawazo na dhamira zao, imeonekana kuthibitika pia katika utafiti huu.

Vilevile, zilishuhudiwa ishara nyingine tofauti zilizosaidia kuchanua maana za VIPRA. Kwa mfano, ishara ya mwili inayohusu mwonekano wa sura ya kukasirika, ilipotumiwa pamoja na KIPRA *sawa* ilisaidia *kuashiria kwamba mzungumzaji amekasirishwa na jambo au kile kilichosemwa*. Data Na. 5 na mchoro katika Kielelezo Na. 5 vinaakisi mchango wa ishara hizo za mwili:

Data Na. 5	Kielelezo Na. 5: Ishara za mwili Zinazohusu Mwonekano wa Sura ya Kukasirika
<p>31. A. We Anna hujasafisha meza. Mama akija HAPA.</p> <p>32. B. ((Anamkazia macho mzungumzaji A bila kuongea lolote)).</p> <p>33. A. We Anna we: hujasafisha [meza-] shauri yako.</p> <p>34. → B. [SAWA] si nimesikia au? ((Anazungumza huku akionesha sura ya kukasirika))</p> <p>35. A. ((Anaacha kuzungumza))</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha mamantilie, Dar es Salaam (2018).</p>	

Mazungumzo katika Data Na. 5 yanaonesha namna mzungumzaji B (Taz. mstari wa 34) alivyotumia KIPRA *sawa* pamoja na mwonekano wa sura ya kukasirika iliyohusisha mijongeo ya sura na hivyo kuifanya iwe na mikunjo (Taz. pia mchoro katika Kielelezo Na. 5). Ishara hiyo ya mwonekano wa sura ya kukasirika ilipotumiwa na mzungumzaji pamoja na usemaji wa KIPRA *sawa*, ilisaidia kubaini maana inayochanuzwa ambayo ni *kuashiria kwamba mzungumzaji amekasirishwa na jambo au kile kilichosemwa*. Hapa pia inathibitika hoja inayotolewa na Ekman (2003) na Kidwel (2013) kwamba ishara za mwili, hasa mwonekano wa sura una mchango katika kuchanua maana.

Ilibainika pia kwamba ishara za mwili tofauti na tulizokwisha zibainisha, zilitumika na hivyo kusaidia kuchanua maana za VIPRA. Kwa mfano, KIPRA *ah* kilipotumiwa pamoja na mwonekano wa sura ya kujaribu kukumbuka jambo, ilisaidia *kuashiria kwamba mzungumzaji anajaribu kukumbuka jambo*. Mazungumzo katika Data Na. 6 na mchoro katika Kielelezo Na. 6 vinathibitisha zaidi juu ya mchango huo:

Data Na. 6	Kielelezo Na. 6: Ishara za Mwili zinazohusu Kujaribu Kukumbuka Jambo
<p>Data Na. 80:</p> <p>36. A. ...Ngoja kwanza, sasa sisi tunapofuturu na Tunduma wanafuturu muda huohuo?= 37. B. Ahah= 38. C.= Kwa nini?. Kwa nini na simu tunazo kwanini tusiwapigie simu haloo sisi huku tunafuturu na nyinyi huko futulini huko= 39. D. =Na Tanzania ni moja hii= 40. B. Swali hili ungemuuliza huyu ((anamwonesha mzungumzaji A)) 41. A. Jamani mimi nimejenga hoja gani::? Mimi nimetoa mtazamo wa watu waliokuwa wanahoji hayo. 42. B. Hao si watu tu= 43. A. =Na wewe si mtu tu, [[ahah na wewe si mtu tu]] kwani wewe malaika? 44. D. [[we umesikia]] 45. D. Sikiliza kitu kimoja, kwani Nabii Ibrahim alikuwaa dini gani? 46. A. Muislam. 47. D. Yesu Kristo ilikujaje? 48. A. Imekujaje? 49. D. Eh. 50. →A. ((Huku akionesha sura ya kujaribu kukumbuka jambo huku macho yakielekezwa juu na mikunjo kiasi ya uso)) (0.4) A::h (0.5) wale a::h (0.7) ni jinsi walivyopokea mapokeo yao. Wamepokea dini wakaweka na mambo yao ndiyo hivyo unavyoiona. Ndiyo maana sisi na marafiki zetu hawa wa damu tunapishana sehemu ndogo tu. Hawa wanaposema mwana wa Mungu sisi tunasema hapana mtume wa Mungu. Ndiyo tunapopishana hapo. Wala hatuna tofauti kubwa...</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha kahawa, Tanga (2018).</p>	

Katika Data Na. 6, mstari wa 50, mzungumzaji A anakisema KIPRA *ah* huku akionesha sura ya kujaribu kukumbuka jambo analotaka kulisema. Mwonekano huo wa sura ya kujaribu kukumbuka jambo ulihusisha mikunjo kidogo ya uso ilhali macho yakielekezwa juu (Taz. pia mchoro katika Kielelezo Na. 6). Ishara hiyo ilipotumiwa pamoja na KIPRA *ah*, ilisaidia kuchanua maana kuwa *mzungumzaji anajaribu kukumbuka jambo*.

Katika miktadha mingine tofauti, tuliweza kubaini kwamba ishara nyingine tofauti kidogo na ile iliyobainishwa katika Data Na. 6 ilitumiwa *kuashiria kwamba mzungumzaji anajaribu kukumbuka jambo*. Ishara hiyo iliyohusisha uwekaji tofautitofauti wa mkono katika kidevu pindi mzungumzaji anapokisema KIPRA *sawa*. Data Na. 7 na mchoro katika Kielelezo Na. 7 vinadhihirisha hilo:

Data Na. 7	Kielelezo Na. 7: Ishara za Mwili zinazohusu Kujaribu Kukumbuka Jambo
<p>51. A. ...Unasemaje kuhusu hili bwana Ali. 52. → B. ((Akionesha sura ya kujaribu kukumbuka jambo huku macho yakielekezwa juu na mkono ukiwekwa kidevuni))Sa::wa, unajua hapa kuna mambo mawili, tunaweza kwenda moja kwa moja kwa mhusika au tukapitia kwa mjumbe wa mtaa...</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha kahawa, Tanga (2018).</p>	

Tofauti na namna ishara za mwili zilivyotumiwa katika Data Na. 6, mstari wa 50, katika Data Na. 7 mstari wa 52, mzungumzaji B anakisema KIPRA sawa huku akionesha ishara ya kujaribu kukumbuka jambo inayohusisha kuelekeza macho juu ilhali mkono ukiwekwa kidevuni (Taz. pia mchoro katika Kielelezo Na. 7). Ishara hizo zilipotumiwa pamoja na KIPRA sawa zilisaidia *kuashiria kwamba mzungumzaji anajaribu kukumbuka jambo.*

Vilevile, ilibainika kwamba ipo miktadha ambayo mwonekano wa sura ya kujaribu kukumbuka jambo ulihusisha pia uwekaji wa mikono kichwani na hivyo kutoa mchango kwenye maana inayochanuzwa na VIPRA. Kwa mfano KIPRA eh kilipotumiwa pamoja na ishara hiyo, ilisaidia *kuashiria kwamba mzungumzaji anajaribu kukumbuka jambo.* Tuchunguze pia Data Na. 8 na mchoro katika Kielelezo Na.8:

Data Na.8	Kielelezo Na. 8: Ishara zinazohusu Kujaribu kukumbuka jambo
<p>53. A. ...Hivi lile shamba ulishauza? 54. B. Kitambo sana. 55. A. Ulimuuzia nani? Dah! Nilikuwa nalitamani sana lile shamba lako. 56. → B. Yule jamaa (0.5) alikuwa anaitwa::: (0.2) eh (0.3)eh (0.5) eh (0.2) jirani yake na yule bwana Ibu. 57. A. Nani? Athumani? 58. B. Eh::, Athumani=sawa sawa. 59. A. Lakini si unayo mashamba mengine unayokodisha? 60. B. Limebaki moja tu, mengine yote wameshayawahi. 61. A. Si utanipa hilo hilo ndugu yangu? 62. B. Eh nitakupa. Ila ulipie mapema. Watu wengi wanalitaka lile shamba. 63. Sawa.</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha kahawa, Tanga (2018).</p>	

Tofauti na namna ishara za mwili zilivyotumiwa katika Data Na. 6, mstari wa 50 na katika Data Na. 7 mstari wa 52, katika Data Na. 8, mstari wa 56, KIPRA *eh* kinasemwa huku mzungumzaji akihusisha ishara za mwili za kujaribu kukumbuka jambo. Ishara hizo zinahusisha mwonekano wa sura ya kujaribu kukumbuka ambayo macho yanaelekezwa juu ilhali sura ikiwa na mikunjo kiasi na mkono mmoja ukiwekwa kichwani (Taz. pia mchoro katika kielelezo Na. 8). Ishara hiyo ilipotumiwa pamoja na KIPRA hicho, ilichangia katika maana inayochanuzwa ambayo ni *kuashiria kwamba mzungumzaji anajaribu kukumbuka jambo*. Hivyo, ni dhahiri kwamba ishara za mwili tofauti zinaweza kutumiwa kuashiria maana ileile.

Mwonekano tofauti wa sura ulishuhudiwa na hivyo kutoa mchango kwenye maana za VIPRA. Kwa mfano, ishara za mwili zinazohusu mwonekano wa sura ya kukumbuka ilipotumiwa pamoja na KIPRA *ah* ulisaidia kuashiria kwamba *mzungumzaji amekumbuka jambo au anatoka katika hali ya kutojua au kuelewa jambo kwenda katika hali ya kujua au kuelewa jambo hilo*. Data Na. 9 na mchoro katika Kielelezo Na. 9 vinathibitisha juu ya mchango huo:

Data Na.9:	Kielelezo Na. 9: Ishara za mwili zinazohusu kukumbuka
<p>64. A. ((Huku akielekeza kidole kwa mpita njia)) Umemuona yule?</p> <p>65. B. ((anamwangukia mhusika anayepita)) Ni nani?</p> <p>66. A. Si baba ((anataja jina)) yule.</p> <p>67. B. ((Huku akielekeza macho juu kidogo na akitikisa kichwa kutoka chini kwenda juu na kutoka juu kwenda chini na)) Ah:: baba ((anarudia kulitaja jina)) kumbe!</p> <p>68. A. Sasa?</p> <p>69. B. Sikumtambua hata. Mbona kachakaa vile?</p> <p>70. A. Laana ya mke si mchezo. Mi huwa nasema laana ya mke mbaya:: Kamwacha mwanamke wake mzuri, mchapakazi unategemea nini?</p> <p>71. B. Hakuwa vile jamani! ((huku akionesha kusikitika) ...</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha mamantilie, Tanga (2018).</p>	

Mazungumzo katika Data Na. 9 mstari wa 67, yanaonesha namna mzungumzaji B anavyotumia KIPRA *ah* pamoja na ishara ya mwili ya kukumbuka. Ishara hiyo inahusisha mwonekano wa sura yenye tabasamu la mbali na mijongo kiasi ya kichwa kutoka juu kwenda chini na kutoka chini kwenda juu. Aidha, macho yanaelekezwa juu kidogo. Ishara hizo zilipotumiwa pamoja na KIPRA hicho zilisaidia kuashiria kwamba *mzungumzaji amekumbuka jambo au anatoka katika hali ya kutojua au kuelewa jambo kwenda katika hali ya kujua au kuelewa jambo hilo*.

Ilibainika pia kwamba ishara za kutikisa kichwa kutoka juu kwenda chini na kutoka chini kwenda juu, zilipotumiwa na VIPRA zilisaidia *kuashiria kwamba mzungumzaji anakubaliana kabisa na hoja iliyotolewa na mshiriki mwingine wa mazungumzo na anaashiria kwamba hoja hiyo ni sahihi* (sawa na kusema, 'ninakubaliana na wewe na upo sahihi kabisa'). Kwa mfano, ishara hizo

zilipotumiwa na KIPRA sawa, zilisaidia kuchanua maana hiyo. Tuchunguze pia Data Na. 10 na mchoro katika Kielelezo Na. 10:

Data Na. 10	Kielelezo Na. 10: Ishara za Mwili za Kukumbuka Jambo
<p>72. A. Watu walisema o:h kile kivuko:, kile kivuko kinahitaji 'service' serikali kimya.=</p> <p>73. B. = Yaaani!</p> <p>74. A. Ukiongea unaambiwa o:h anaipinga nani::, serikali ya awamu ya tano.=</p> <p>75. B. =Mbaya sana.</p> <p>76. A. (0.5) Hata kama watu wananufaika lakini lazima ifike wakati useme "ahah hii hatari".=</p> <p>77. → B. =SAWASAWA ((anasema huku akitikisa kichwa kwenda juu na chini))</p> <p>78. C. Na ndiyo maana watu wanahoji <i>Mv Nyerere</i> watu wanasema ni mia moja kwa hiyo ni lazima upeleke hela ya watu mia moja. Sasa hiyo inayozidi wanaipeleka wapi? Sasa kuna mawili inaweza kuwa ile inayozidi 'wanaihold' wale watu wa mle ndani, lakini pia inaweza kuwa inapelekwa serikalini lakini watu wa serikali hawaongei wanaona kwamba hivi ndiyo inavyotakiwa mapato kuwa.=</p> <p>79. A. =Unaambiwa hela ilikuwa inaenda yote:::</p> <p>80. B. ((Huku akionesha sura ya hamaki)) Sasa kama ilikuwaa inaenda yote kwa nini mnyamaze?...</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha kahawa, Dar es Salaam (2018).</p>	

Tukichunguza kwa makini Data Na 10, mstari wa 77 tutabaini kwamba mzungumzaji B anatumia KIPRA sawa (kinachosemwa kwa uradidi) pamoja na ishara ya kichwa inayohusisha kutikisa kichwa kutoka juu kwenda chini na kutoka chini kwenda juu. Ishara hiyo ya kutikisa kichwa kuelekea juu chini na kutoka chini kwenda juu ilipotumika pamoja na KIPRA sawa ilisaidia kuchanua maana ambayo ni *kuashiria kwamba mzungumzaji anakubaliana kabisa na hoja iliyotolewa na mshiriki mwingine wa mazungumzo na anaashiria kwamba hoja hiyo ni sahihi*. Hivyo, hoja ya wanaisimu kama vile Goodwin (1980), Stivers (2008), Kendon (2013), Kidwell (2013) na Williams (2013) kwamba ishara za kutikisa kichwa zina mchango kwenye maana zinazochanuzwa imethibitika pia katika data hii.

Ishara zinazohusu uelekeo tofauti wa mijongoe ya kichwa zilipotumiwa, zilisaidia kuchanua maana za VIPRA. Kwa mfano, ishara za mwili zinazohusu mijongoe ya kichwa kutoka kulia kwenda kushoto na kutoka kushoto kwenda kulia zilipotumiwa pamoja na KIPRA *ah* zilisaidia *kuashiria kwamba mzungumzaji anakataza jambo*. Tuchunguze mazungumzo katika Data Na. 11 na mchoro katika Kielelezo Na. 11:

Data Na. 11:	Kielelezo Na. 11: Ishara za Mwili za Kichwa
<p>81. A. ...((Anaita)) Dina. 82. B. Abee. 83. A. Ongeza maji kwenye nyama. 84. B. ((Anachukua maji kwenye jagi na kuanza kumimina kwenye sufuria yenye nyama)) 85. →A. ((Huku akitikisa kichwa kutoka kushoto kwenda kulia na kutoka kulia kwenda kushoto)) Ahah usitie yote. Kidogo tu. Imeshanza kuiva hiyo. Yanatosha. 86. B. ((Anaacha kuendelea kumimina maji) ... Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha mamantilie, Tanga (2018).</p>	

Mazungumzo katika Data Na. 11, mstari wa 85, yanaonesha namna mzungumzaji A anatumia KIPRA *ah* kinachosemwa kwa uradidi huku akionesha ishara ya kutikisa kichwa. Tofauti na namna kichwa kilivyotikiswa katika Data Na. 9 mstari wa 67 na katika Data Na. 10 mstari wa 77, kilipotumiwa *kuashiria kukumbuka jambo* na *kukubaliana kabisa na jambo*, katika Data Na. 11 mstari wa 85, kichwa kinatikiswa kutoka kushoto kwenda kulia na kutoka kulia kwenda kushoto. Ishara hiyo ilipotumika pamoja na usemaji wa KIPRA *ah* ilisaidia kuashiria kwamba *mzungumzaji anakataza jambo*.

Ilibainika pia kwamba ishara zinazohusu mikono zilitumiwa na wazungumzaji na hivyo kutoa mchango kwenye maana za VIPRA. Kwa mfano, ishara zinazohusu kutikisa mikono kutoka kushoto kwenda kulia na kutoka kulia kwenda kushoto, zilipotumiwa pamoja na KIPRA *mh* zilisaidia *kuashiria kwamba mzungumzaji anakanusha jambo*. Data Na. 12 na mchoro katika Kielelezo Na 12 vinathibitisha mchango huo:

Data Na. 12	Kielelezo Na. 12: Ishara zinazohusu Mikono
<p>87. A.... Mkurugenzi wa halmashauri ya Momba na Halmashauri ya Ilala wapo sawa?</p> <p>88. → B. ((Huku akitikisa mkono wa kulia kutoka <u>kulia</u> kwenda kushoto na kutoka kushoto kwenda kulia))Mhmm hawapo sawa.</p> <p>89. A. Si ndio mimi namwambia (anataja jina) unataka kutuongopea hapa.</p> <p>90. C. Mhmm, huyu hajanielewa, unasikia, nilichomwambia mimi ni kwamba kuna watu wanalipwa mshahara kutoka serikali kuu moja kwa moja kwa mfano mkuu wa wilaya na mkurugenzi lakini pale wilayani kuna watu halmashauri inawaajiri WAO.=</p> <p>91. B. =Ndiyo maana yake.=</p> <p>92. C=Ushanielewa?= 93. B. =Eh, hapo tunakwenda sawa.=</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha kahawa, Dar es Salaam (2018).</p>	

Tukiichunguza Data Na 12 mstari wa 88, tutabaini kwamba, mzungumzaji B anatumia KIPRA *mh* (kinachosemwa kwa uradidi) pamoja na ishara ya mkono. Ishara hiyo inahusisha mijongeo ya mkono kutoka kushoto kwenda kulia na kutoka kulia kwenda kushoto (Taz. pia mchoro katika kielelezo Na. 12). Ishara hiyo ilipotumiwa pamoja na KIPRA *mh* ilisaidia kuchanua maana ya KIPRA hicho ambayo ni kuashiria kwamba mzungumzaji anakanusha jambo au kile kilichosemwa. Hivyo, hoja za wanaisimu kama vile Mc Neill (1992), Kendon (1994, 2004), Williams (2013) na Müller (2013) kwamba ishara za mwili za mikono hutumika pamoja na usemi ili kuchanua maana iliyokusudiwa, inaonekana kuthibitika pia katika utafiti huu.

Ishara za mikono zinazohusisha mijongeo tofauti na ile iliyobainishwa katika Data Na. 12, zilibainika kutumika na hivyo kuchangia katika kuchanua maana za VIPRA. Kwa mfano ishara ya mkono iliyohusisha mijongeo wa mkono (wa kushoto au wa kulia) kwenda mbele kisha mkono kutawanywa (bila kutikiswa), ilipotumiwa pamoja na KIPRA *ah* (kikiwa katika uradidi), ilisaidia kuchanua maana kwamba *mzungumzaji anakanusha na anapinga jambo lililosemwa na mtu mwingine*. Tuchunguze pia Data Na. 13 na mchoro katika Kielelezo Na. 13:

Data Na. 13	Kielelezo Na. 13: Ishara za Mwili Zinazohusu Mikono
<p>Data Na. 86:</p> <p>94.C. =Lakini lile si kwa wachache tu. Kwani walifurahia nchi nzima?= 95. A. =Limetekelezeka?= 96. C. Walilolifurahia watu nchi nzima ambalo limeleta gumzo na kero kiserikali, wamachinga waacheni wafanye biashara maeneo yo:te.= 97. B. =Wasigongwe tu na magari]= 98. C. =Wasigongwe tu na magari. Lile ndio lilifurahiwa na watu wote. 99. A. (0.3) Ahah mimi siwezi kukukatalia, si lina maslahi na watu wa chini? 100. C. Nakwambia lile ndio limefurahiwa na watu wote. 101. → B. Ahah baki hukohuko kwenye wengi [[sio wote.]] 102. A. [[Wenye maduka hawakufurahi lakini.]] 103. B. Na lile wenye maduka mbona wamekasirika? Ukiona wanashangilia jiulize ni wenye nacho au wasio nacho. Mbona aliongea na majaji, uliona wanashangilia? We vipi bwana?...</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha kahawa, Dar es Salaam (2018).</p>	

Tukiichunguza kwa makini Data Na. 13, mstari wa 101, tutabaini kwamba tofauti na namna ishara ya mkono ilivyotumiwa katika Data Na. 12, mstari wa 88, hapa ishara ya mkono inahusisha mjongeo wa mkono kwenda mbele, kisha vidole vya mkono kutawanywa bila kutikiswa (Taz. pia mchoro katika Kielelezo Na. 13). Ishara hiyo ilipotumiwa pamoja na KIPRA *ah* (kikiwa katika uradidi), ilisaidia kuchanua maana kwamba *mzungumzaji anakanusha na anapinga jambo lililosemwa na mtu mwingine*.

Halikadhalika, ishara za mwili zinazohusu mjongeo wa mkono wakati wa kumpa mtu kitu zilipotumika, zilisaidia kubaini dhima inayochanuzwa na VIPRA. Kwa mfano, KIPRA *mh* kilipotumiwa pamoja na ishara ya mkono inayohusisha mjongeo wa mkono uliobeba kitu kuelekea kwa mtu mwingine, ilisaidia kuashiria kwamba mhusika huyo apokee au achukue kitu hicho (sawa na kusema pokea au chukua). Data Na. 14 na mchoro katika Kielelezo Na. 14 vinathibitisha zaidi juu ya mchango huo:

Data Na. 14	Kielelezo Na. 14: Ishara za Mwili zinazohusu Mikono
<p>104. A. ...((Huku akimtazama mzungumzaji B)) Kaniletee kisu.</p> <p>105. B. ((Anakwenda kuchukua kisu na kisha analejea)) mh ((anatamka mh huku akimpa kisu mzungumzaji A))</p> <p>106. A. ((anachukua kisu kisha anaendelea na kazi.)).....</p> <p>Chanzo: Mazungumzo katika kijiwe cha mamantilie, Tanga (2018).</p>	

Data Na. 14 mstari wa 105 ilipochunguzwa, ilibainika kwamba mzungumzaji B anatumia KIPRA *mh* pamoja na ishara ya mwili ya mkono. Ishara hiyo inahusisha mjongeo wa mkono uliobeba kitu kuelekea kwa mtu mhusika anayepewa kitu hicho (Taz. pia mchoro katika kielelezo Na. 14). Ishara hiyo ilipotumiwa pamoja na KIPRA *mh*, ilisaidia kuashiria kwamba *mhusika anayerejelewa apokee au achukue kitu hicho* (sawa na kusema pokea au chukua). Kwa hiyo, ni wazi kwamba ishara za mwili zihusuzo mikono zina mchango kwenye maana zinazochanuzwa na VIPRA.

Hitimisho

Kwa kuzingatia data za utafiti huu na uchambuzi uliofanywa, ni dhahiri kwamba ishara za mwili zina mchango kwenye maana zinazochanuzwa na VIPRA. Ishara tofautitofauti za mwili zilionekana kutumika pamoja na VIPRA *eh*, *sawa*, *mh* na *ah*, na, hivyo, zilisaidia kuchanua maana za VIPRA hivyo. Ishara za mwili ambazo zilionekana kutoa mchango zaidi kwenye maana za VIPRA *eh*, *sawa*, *mh* na *ah* ni ishara za mwili zinazohusu mwonekano wa sura, kichwa, mikono, macho na mdomo. Maana zilizoonekana kuchanuzwa kutokana na mchango wa ishara hizo ni kama vile *kuashiria kwamba mzungumzaji anashangaa na kuhamaki kwa nini mhusika hakufanya jambo hilo wakati lilikuwa rahisi kabisa au kwa nini hajui wakati jambo hilo linajulikana au lipo wazi kabisa, kuashiria kwamba mzungumzaji amekasirishwa na jambo au kile kilichosemwa, kuashiria utani, dharau au kupuuza jambo linalosemwa, kuashiria kwamba mzungumzaji anajaribu kukumbuka jambo, kuashiria kwamba mzungumzaji anatoka katika hali ya kutoelewa au kutokumbuka jambo kwenda kwenye hali ya kuelewa au kukumbuka jambo hilo, kukubaliana kabisa na kilichosemwa, kuashiria kukanusha na kupinga jambo au kile kilichosemwa, na kama ishara ya kumjulisha mhusika achukue au apokee kitu. Vilevile, matokeo ya utafiti huu yanaonesha kwamba upo uwezekano wa ishara tofauti kutumika kwa wakati mmoja kuchanua maana ileile. Ni vyema kusisitiza kwamba kipengele cha kimuktadha kilichosisitizwa katika makala hii ni ishara za mwili. Hata hivyo, ingawa vipengele vingine vya kimuktadha havijashughulikiwa katika makala hii (kama vile nini kimesemwa kabla na baada ya KIPRA husika, nafasi ya KIPRA hicho katika tamko, na kiimbo kilichotumika), bado vina mchango katika kuchanua maana za VIPRA. Hivyo, tafiti zaidi kuhusu VIPRA zifanyike ili kuongeza maarifa zaidi kuhusu namna vinavyochanua maana.*

Marejeleo

Barske, T. (2009). Same token different actions: A conversation analytic study of social roles, embodied actions and 'ok' in German business meetings. *Journal of Business Communication*, 46(1), 120-149.

- Bezemer, J., & Mavers, D (2011). Multimodal transcription as academic practice: A Social Semiotic Perspective. *International Journal of Social Research Methodology*, 14(3), 191-206.
- Bressen, J. (2013). Transcription system for gestures, speech, prosody, postures and gaze. Katika C. Müller., A. Cienk., E. Fricke., S. Ladewig., D. Mc Neill, & S. TeBendorf (Wah.). *Body-language and communication* (pp. 1037-1059). Berlin: Water de Gruyter GmbH.
- Ekman, P. (2003). Facial expression of emotion. M. Lewis, & J. Haviland-Jones (Wah), Toleo la 2. *Handbook of Emotions* (pp. 151-249). New York: Guilford Publications, Inc.
- Enfield, N. J. A. (2013). A “composite utterances” approach to meaning. Katika C. Müller., A. Cienk., E. Fricke., S. Ladewig., D. Mc Neill na S. TeBendorf (Wah.), *Body-language and communication* (pp. 689-706). Berlin: Water de Gruyter GmbH.
- Fraser, B. (1999). What are discourse markers? *Journal of Pragmatics*, 31, 931-952.
- Goodwin, C. (2000). Action and embodiment within situated human interaction. *Journal of Pragmatics*, 32(10), 1489-1522.
- Goodwin, M. H. (1980). Body torque”. *Social Research*, 65, 535-586.
- Goodwin, M. H. & Goodwin, C. (1986). Gesture and Coparticipation in the Activity of Searching a Word. Katika *Semiotica*. 62(1/2), 51 - 75.
- Gullberg, M., & Bot, K. (2010). Gesture in language development. *Gesture*, 8(2), 149-79.
- Kendon, A. (1994). Do gestures communicate?: A review. *Research on Language and Social Interaction*, 27(3), 175-200.
- Kendon, A. (1996). An agenda for gesture studies. *Semiotic Review*, 7(3), 1-23.
- Kendon, A. (2004). *Gesture: Visible action as utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kendon, A. (2013). How the body relates to language. Katika C. Müller, A. Cienk., E. Fricke., S. Ladewig., D. Mc Neill, na S. TeBendorf (Wah.), *Body-Language and Communication* (pp. 1-6). Berlin: Water de Gruyter GmbH.
- Khanukaeva, A. (2014). The effects of iconic gestures on L2 vocabulary learning in Norwegian primary school. Tasinifu ya Umahiri. Chuo Kikuu cha Stavanger.
- Kidwell, M. (2013). Framing, grounding, and coordinating conversational interaction: Posture, gaze, facial expression and movements in space. Katika C. Müller, A. Cienk., E. Fricke., S. Ladewig., D. Mc Neill, & S. TeBendorf (Wah.), *Body-language and communication*. Uk.100-112. Berlin: Water de Gruyter GmbH.
- Kress, G. (2010). *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
- Mc Neill, D. (2005). *Gesture and thought*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mc Neill, D. (1992). *Hand and mind: What gestures reveal about thought*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mondada, L. (2013). Conversation analysis: Talk and bodily resources for the organization of social interaction”. Katika C. Müller, A. Cienk., E. Fricke., S. Ladewig., D. Mc Neill, & S. TeBendorf (Wah.), *Body-language and communication* (pp. 218-226). Berlin: Water de Gruyter GmbH.
- Müller, C. (2013). “Gesture as a Medium of Expression. The Linguistic Potential of Gestures”. Katika C. Müller, A. Cienk., E. Fricke., S. Ladewig., D. Mc Neill, & S. TeBendorf (Wah.), *Body-language and communication* (pp. 202-217). Berlin: Water de Gruyter GmbH.
- Nasir, S.H. (2017). The interpretation of discourse markers *ya* ‘yes’ and *nggak* ‘no’ in Indonesia. Tasnifu ya Umahiri (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Radboud.
- Poyatos, F. (2013). Body, gesture, manners and postures in literature. Katika C. Müller, A. Cienk., E. Fricke., S. H. Ladewig., D. Mc Neill, & S. TeBendorf (Wah.), *Body-language and communication* (pp. 287-300). Berlin: Water de Gruyter GmbH. Toleo la 1.

- Psathas, G. na Anderson, T. (1990). The practices of transcription in conversation analysis. *Semiotica*, 78(1/2), 75-99.
- Stivers, T. (2008). Stance alignment and affiliation during storytelling and affiliation: When nodding is a token of affiliation. *Research on Language and Social Interaction*, 41(1), 31-57.
- Streeck, J. (2009). *Gesturecraft: The manu-facturing of meaning*. Amsterdam: John Benjamins.
- Williams, R.F. (2013). "Cognitive anthropology: Distributed cognition and gesture". Katika C. Müller., A. Cienk., E. Fricke., S. Ladewig., D. Mc Neill, & S. TeBendorf (Wah.). *Body-language and communication* (pp. 240-257). Berlin: Water de Gruyter GmbH.
- Zhi-Pheng, R. (2014). Body language in different cultures. *US-China Foreign Language*, 12, 1029-1033.

Kiambatisho: Alama za Unukuzi Zilizotumika na Maana Zake

Alama Zilizotumika kwa Mujibu wa Psathas na Anderson (1990)	
ALAMA	MAANA
1, 2, 3, 4,5,6 na kadhalika	Namba ya sentensi au zamu tofauti za kuzungumza
A, B, C	Kuwakilisha majina ya wazungumzaji
Herufi kubwa katika silabi au neno (Mfano, SAWA)	Maneno yaliyosemwa kwa kuongezeka kwa sauti kuashiria msisitizo
(())	Kufafanua matendo yanayofanywa na washiriki wa mazungumzo
=	Mfululizo wa uzungumzaji; mzungumzaji wa pili ameanza kuzungumza mara tu baada ya mzungumzaji wa kwanza kumaliza au mzungumzaji huyohuyo ameongea jambo moja na kisha akaongea jambo jingine bila kupumzika
Namba zilizowekwa katika mabano, kwa mfano (0.5)	Muda wa ukimya (katika sekunde)
[[]]	Mazungumzo yanayotokea kwa wakati mmoja (wazungumzaji wawili au zaidi wanaanza kuzungumza kwa wakati mmoja)
:	Kiwango cha urefushaji wa silabi. Nukta pacha zitaongezeka au kupungua kutegemea na kiwango cha urefushaji wa silabi husika
—	Mstari unaowekwa chini ya neno au silabi umetumika kuashiria mkazo (mfano: Eh)
—	Mstari unaowekwa juu ya neno (mfano: eh, sawa, mh na ah) umetumika kuashiria kiimbo cha maelezo.
(^o)	Imetumika kuashiria sauti inayotamwa kwa kubembeleza au kwa upole
,	Kiimbo cha kuendelea
?	Kiimbo cha swali
!	Kiimbo cha mshangao
...	Baadhi ya mazungumzo yameondolewa
Alama za Unukuzi Zilizoongezwa na Mtafiti	
..	Kiimbo cha kukasirika
¿	Kiimbo cha kuonewa
Ö	Kiimbo cha dharau

Alama Zilizotumika kwa Mujibu wa Psathas na Anderson (1990)	
Ö	Kiimbo cha hamaki
!ö	Kiimbo cha kushangaa na kuhamaki
!ö?	Kiimbo kinachoashiria kwamba mzungumzaji anashangaa, anahamaki lakini pia anauliza swali
ö	Kiimbo cha hamasa ya kutaka kusikia jambo
→	Mazungumzo yenye data inayorejelewa